Sərhədlərin bağlı qalması Azərbaycanda turizmə necə təsir edib?

written by Farid Mehralizadeh Fərid Mehralızadə

2020-ci ilin martından etibarən Azərbaycanın quru sərhədləri bağlıdır. Nazirlər Kabineti sonuncu dəfə 2024-cü ilin martında 1 iyul 2024-cüilədək quru sərhədlərin bağlı qalması haqqında qərar qəbul edib. Koronavirusa yoluxmaların azaldığı bir şəraitdə hələ də quru sərhədlərinin bağlı qalmasını bəzi dövlət rəsmiləri və prezident İlham Əliyev təhlükəsizlik məsələləri ilə əlaqələndirib. Lakin təhlükəsizliklə bağlı iddianı yoxlamaq mümkün deyil, çünki quru sərhədlərinin bağlı qalmasının təhlükəsizliklə bağlı hansı üstünlüklər qazandırdığı haqda məlumat bölüşülməyib. Rəsmi şəxslərin sərhədlərin bağlı qalmasının təsirləri ilə bağlı müzakirələrdə tez-tez istifadə etdiyi iddialardan biri də quru sərhədlərinin bağlı qalmasının ölkədə daxili turizmin inkişafına səbəb olması ilə bağlıdır. Bu yazıda Azərbaycanda quru sərhədlərinin bağlı qalmasının daxili və xaricə turizmə olan təsirlərini araşdıracağam.

Daxili turizm

Dövlət Statistika Komitəsinin (DSK) hesabatına görə, Azərbaycanda quru sərhədlərinin bağlı qaldığı dövrdə – yəni 2020-ci ilin martından bəri daxili turizm səfərlərində artım yox, azalma baş verib. Yalnız 2023-cü ildə daxili turizm səfərlərinin sayı pandemiyadan öncəki dövrdə qeydə alınan göstəriciyə nisbətən yaxınlaşa bilib (Cədvəl 1).

Cədvəl 1: 2019-2023-cü illərdə istirahət və əyləncə məqsədi ilə həyata keçirilmiş daxili turizm səfərlərinin sayı

İl	Səfər sayı

2023	7.210.879
2022	5.231.245
2021	3.265.165
2020	1.067.956
2019	7.496.952

Nəzərə almaq lazımdır ki, 2020 və 2021-ci illərdə pandemiya səbəbi ilə sərt qadağalar qüvvədə olsa da, 2022 və 2023-cü illərdə daxili turizm səfərlərinə təsir edəcək ciddi məhdudiyyətlər yox idi. Buna baxmayaraq, hətta 2023-cü ildə daxili turizm səfərlərinin sayı pandemiyadan öncəki dövrlə müqayisədə aşağı olub. Əlavə olaraq, Cədvəl 2-dən göründüyü kimi, quru sərhədlərinin bağlı qaldığı dövrdə "qohumlara, dostlara baş çəkmək"-dən başqa digər bütün məqsədlər üzrə daxili turizm səfərlərin sayında azalma baş verib. Bu iki fakt onu göstərir ki, quru sərhədlərinin bağlı olmasının daxili turizmi inkişaf etdirməsi ilə bağlı iddialar doğru deyil. Həmçinin ölkədaxili işgüzar səfərlərin 20 faizə yaxın azalması bu dövr ərzində Azərbaycanda biznes mühitində iqtisadi aktivliyin də aşağı düşməsinin göstəricisi hesab oluna bilər.

Cədvəl 2: Daxili turizm səfərlərinin məqsədləri üzrə 2019 və 2023-cü illərdə qeydə alınan nəticələrin müqayisəsi

Daxili turizm səfərinin məqsədi	2019	2023	Fərq
İşgüzar səfər	2.217.440	1.828.808	-18%
İstirahət və əyləncə	7.496.952	7.210.879	-4%
Qohumlara, dostlara baş çəkmək	8.064.961	9.610.308	19%
Müalicə	2.167.839	1.536.300	-29%

Dini ziyarət	789.285	228.164	-71%
Mağazalara baş çəkmək	1.930.244	740.857	-62%
Digər	580.058	531.746	-8%

Quru sərhədlərinin bağlı qaldığı dövrdə daxili turizm səfərlərində xərclənən vəsaitlərin həcmi də, pandemiya dövrünün turizm sektoruna təsirinin ölçülməsi baxımından vacib göstəricidir. Dövlət Statistika Komitəsinin (DSK) hesabatından görünür ki, 2019-cu illə müqayisədə 2023-cü ildə daxili turizm səfərləri ilə bağlı xərclənən vəsaitin həcmi 31% yüksəlib. Lakin burada iki məsələyə diqqət yetirmək lazımdır.

Birincisi, 2020-ci ildən etibarən Azərbaycanda inflyasiya səviyyəsi artıb. 2021-ci ildə ölkədə 6.7 faizlik, 2022-ci ildə 13.9 faizlik, 2023-cü ildə isə 8.8 faizlik inflyasiya baş verib. Sərhədlərin bağlanmasından öncə – 2020-ci ilin fevral ayı ilə müqayisədə 2023-cü ilin dekabrında ölkədə inflyasiya göstəricisi 32 faizə bərabər olub. Yəni 2023-cü ildə daxili turizm xərcləmələrində 2019-cu illə müqayisədə baş verən artım real yox, nominal artımdır və daxili turizm səfərlərinin azaldığı bir şəraitdə xərclərin artmasının səbəbi qiymətlərin yüksəlməsi ilə bağlıdır.

İkincisi, xərclərin strukturuna nəzər saldıqda görürük ki, 2019-cu illə müqayisədə sadəcə üç istiqamətdə (yerləşmə, qidalanma və malların alınması) xərclər artıb və hər üç istiqamət inflyasiyanın ən çox hiss edildiyi sahələr arasındadır. Yerləşmə ilə bağlı dövriyyənin yüksəlməsinin isə daha bir səbəbi son illərdə ölkədə nağdsız ödənişlərin artması hesabına müəssisələrin rəsmi dövriyyələrinin də artması ilə bağlıdır. Yəni əvvəlki illərdən fərqli olaraq, rəsmi ödənişlər daha çox olduğu üçün dövriyyədə də artım faizi yüksəlmiş olur. Daha çox turist sayı ilə əlaqədar olan göstəricilərin (turizm yollanışının alınması, nəqliyyat, avto icarə, yanacaq, mədəniyyət və əyləncə kimi sahələrdə xərcləmələr) 2019-cu illə

müqayisədə daha az olduğu görünür. Bu istiqamətlərdə rəqəmlərin azalması 2019-cu illə müqayisədə 2023-cü ildə daha az adamın daxili turizm səfərlərinə çıxmasının göstəricisidir (Cədvəl 3).

Cədvəl 3: 2019 və 2023-cü illərdə daxili turizm səfərlərində xərclərin müqayisəsi

Daxili turizm səfərinin məqsədi	2019	2023	Fərq
Turizm yollanışının alınması	25.512.000	18.781.200	-26%
Yerləşmə	472.774.700	881.055.400	86%
Qidalanma	704.225.600	1.268.530.200	80%
Nəqliyyat	651.962.700	602.653.100	-8%
Avto icarə	29.654.400	25.792.800	-13%
Şəxsi avtomobil üçün yanacaq	91.324.300	74.541.800	-18%
Mədəniyyət	86.697.300	54.114.600	-38%
İdman və əyləncə	288.472.700	146.042.400	-49%
Malların və hədiyyələrin alınması	827.765.300	1.163.058.600	41%
Digər xərclər	303.234.400	339.655.900	12%
Toplam xərclər	3.481.623.400	4.574.226.000	31%

Beynəlxalq turizm

Turizm sektoru xüsusilə 2015-ci ildəki devalivasiyalardan sonra Azərbaycanda daha çox ön plana çıxmağa başladı. Bunun səbəbi hökumətin azalan enerji gəlirlərini kompensasiya etmək baxımından ən çox ümid bəslədiyi sahələrdən birinin turizm sektoru olması idi. Elə bu səbəbdən həmin dövrdə qəbul edilən bir çox strateji inkişaf sənədlərində turizm sektoruna ayrıca toxunulurdu. Rəsmi rəqəmlər həmin dövrdən etibarən Azərbaycana səfər edən xarici ölkə vətəndaşlarının sayının artdığını göstərir. 2020-ci ildə pandemiyanın başlaması ilə bu artım azalma ilə əvəz edildi və daxili turizmlə bağlı göstəricilərdə olduğu kimi, xarici turizmdə də Azərbaycanda qeydə alınan

göstəricilər hələ də pandemiyadan öncəki dövrə çata bilməyib.

2023-cü ildə Azərbaycana daxil olan əcnəbilərin sayı pandemiyadan öncəki illə müqayisədə təxminən 1.1 milyon nəfər az olub. Eyni müddət ərzində sırf turizm məqsədi ilə ölkəyə səfər edənlərin sayındakı azalma isə daha yüksək – 1.4 milyon nəfərə bərabər olub (Cədvəl 4).

Cədvəl 4: 2016-2023-cü illərdə Azərbaycana səfər edən əcnəbilərin sayı:

İl	Ölkəyə gələn əcnəbilərin sayı
2023	2 085 790
2022	1 602 300
2021	791 800
2020	795 800
2019	3 170 400
2018	2 849 600
2017	2 696 700
2016	2 248 800

Ölkəyə səfər edənlərin sayının azalması Azərbaycanın əldə etdiyi turizm gəlirlərinin də aşağı düşməsinə səbəb olub (Cədvəl 5). Göründüyü kimi, hətta quru sərhədləri istisna olmaqla, digər karantin məhdudiyyətlərinin aradan qaldırıldığı 2023-cü ildəki yüksək inflyasiyaya baxmayaraq, xarici turistlərin Azərbaycanda xərclədiyi vəsaitin həcmi 2019-cu illə müqayisədə təxminən 500 milyon manat az olub. 2022 və 2023-cü illərdə Azərbaycanda quru sərhədlərin bağlı qalması ölkə iqtisadiyyatını ən azı təxminən 1 milyard manata yaxın vəsaitdən məhrum edib.

Cədvəl 5: 2016-2023-cü illərdə turizm məqsədi ilə Azərbaycana gələn əcnəbilərin xərclədiyi vəsaitin həcmi (manat)

İl	Xərclənən vəsaitin həcmi (manat)
2023	2 439 210 000

2022	1 340 200 000
2021	492 600 000
2020	414 700 000
2019	2 971 400 000
2018	2 661 600 000
2017	2 285 300 000
2016	1 411 300 000

2019-cu ildə Azərbaycana ən çox səfər edən ilk 10 ölkə vətəndaşları ilə bağlı göstəricilərin 2023-cü illə müqayisəsi göstərir ki, 2019-cu ildə Azərbaycana səfər edənlərin sayına görə ilk onluqda olan ölkələrin doqquzundan Azərbaycana gələnlərin sayı azalıb. Bu ölkələrdən sadəcə Hindistandan Azərbaycana gələnlərin sayı pandemiyadan öncəki dövrlə müqayisədə yüksək olub. Azərbaycana səfər edənlərin sayının ən çox azaldığı ölkələr Gürcüstan (548 min), Rusiya (338 min) və İran (226 min) olub. Yəni pandemiyadan öncəki dövrlə müqayisə də göstərir ki, quru sərhədlərin bağlı qalması Azərbaycanla quru sərhəddi olan ölkələrdən Azərbaycana səfər edənlərin sayının kəskin azalmasına yol açıb. Onu da unutmaq olmaz ki, quru sərhədlərin bağlı qalması sadəcə həmin ölkələrdən deyil, həmin ölkələr vasitəsi ilə Azərbaycana səfər edənlərin də sayına təsir edir.

Cədvəl 6: 2019-cu ildə Azərbaycana turizm məqsədi ilə ən çox səfər edən ilk 10 ölkə vətəndaşlarının 2023-cü ildəki göstəriciləri

Ölkə	2019-cu ildə turist sayı	2023-cü ildə turist sayı	Fərq
Rusiya	840 618	502 214	– 338 404
Gürcüstan	600 685	52 075	– 548 610
Türkiyə	291 931	133 863	– 158 068

İran	237 989	11 192	– 226 797
Səudiyyə Ərəbistanı	103 691	77 569	– 26 122
Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri	66 706	44 028	– 22 678
Hindistan	62 263	114 322	52 059
Ukrayna	54 949	18 941	– 36 008
İraq	47 325	1 711	– 45 614
İsrail	45 268	27 313	– 17 955

Nəticə

Quru sərhədlərinin bağlı olması Azərbaycanda daxili turizmə marağı artırmayıb. Quru sərhədlərinin bağlı qaldığı 4 ilin heç birində daxili turizm səfərlərinin sayı pandemiyadan öncəki dövrlə müqayisədə yüksək olmayıb. Daxili turizm səfərlərində xərclənən vəsaitlərin həcmi pandemiyadan öncəki dövrlə müqayisədə artsa da, bu artımın səbəbi həmin dövr ərzində inflyasiyanın yüksəlməsi və rəsmi ödənişlərin sayının artması ilə bağlıdır.

Azərbaycana turizm məqsədi ilə səfər edən əcnəbilərin sayı da 2019-cu illə müqayisədə 1.4 milyon nəfər azdır. 2020-ci ilədək Azərbaycanla quru sərhədlərinin açıq olduğu dörd ölkədən (İran, Türkiyə, Gürcüstan və Rusiya) Azərbaycana turizm məqsədi ilə səfər edənlərin sayı 1.3 milyon nəfər aşağı düşüb. Bu azalma səbəbi ilə xaricilərin Azərbaycanda xərclədikləri

vəsaitlərin həcmi 2019-cu illə müqayisədə 2023-cü ildə yüksək inflyasiyaya baxmayaraq, 500 milyon manata yaxın azalıb.